

προσεγγίσεις

Το βήμα της Κοριαίας

1 Ιουλίου 2001

Το τέλος των ψευδαισθήσεων

Πώς η αλαζονεία του αθηναϊκού δήμου και η απληστία των ηγετών του έφεραν την ήττα και την κατάρρευση

Jacqueline de Romilly

Ο Θουκυδίδης και ο Αθηναϊκός Ιμπεριαλισμός

Μετάφραση Λύττα Στεφάνου, Εκδόσεις Παπαδήμα, 2000, σελ. 567, τιμή 10.400 δρχ.

Της ΜΑΡΙΑΣ ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ-ΠΟΘΟΥ

Η Ζακλίν ντε Ρομιγί, η μεγάλη κυρία των Γαλλικών Γραμμάτων, που αγάπησε όσο λίγοι φιλέλληνες τον ελληνικό πολιτισμό και αφιέρωσε τη ζωή της σ' αυτόν, έγραψε τον παρόντα τόμο *Ο Θουκυδίδης και ο Αθηναϊκός Ιμπεριαλισμός* ως διδακτορική διατριβή στα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Και η επιλογή του

σύνθετες εκφράσεις, όπως «οι άρχειν βουλόμενοι» (Δ' 61.5) ή όπως «όσοι έτεροι ετέρων ηξίωσαν άρχειν» (Β' 64.5). Επισημαίνει επίσης ότι ο ιμπεριαλισμός αρχίζει να εκδηλώνεται αμέσως μετά τους Μηδικούς Πολέμους και συνεχίζεται ως κυριαρχική πολιτική σε όλη τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, ως την τελική κατάρρευση της

Ο 9ος λίθος της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνα με παράσταση δύο ιππέων. Από το βιβλίο της Λύττας Στεφάνου «Το Μουσείο Ακροπόλεως» (Ουίλος Λάτση, 1998)

θεματος ήταν μια προσωπική της ανάγκη να βρει μια απάντηση στα ερωτήματα εκείνης της σκοτεινής περιόδου. Σήμερα, 60 χρόνια μετά, συμπληρώνει: «Η πείρα των ετών που πέρασαν βεβαιώνει την ακατάβλητη δύναμη της σκέψης του Θουκυδίδη. Οι ανάλυσεις του για την αυτοκρατορία της Αθήνας και για κάθε είδους αυτοκρατορία, για τους κινδύνους της φιλοδοξίας, για τη δύναμη και για το δίκαιο, εμφανίζονται με όλη την αυστηρή λογική τους και με μία συνοχή που ολοένα ενισχύεται. Προσπαθώντας να παρακολουθήσουμε από κοντά την πορεία αυτής της σκέψης, τη βλέπουμε να αναπτύσσεται και να προχωρεί έτσι ώστε να συναντά σε κάθε βήμα την εποχή μας».

Ο καθарός λόγος της μετάφρασης, που έγινε από τη Λύντια Στεφάνου, αποδίδει την ακρίβεια της σκέψης της Ρομιγί στις λεπτές αποχρώσεις της. Για την έννοια της λέξης «ιμπεριαλισμός» η ίδια αναφέρει ότι δεν υπάρχει αρχαία ελληνική λέξη που να αποδίδει ακριβώς το νόημα, εκτός από μία που εκφράζει την κυριαρχία, η λέξη «αρχή». Έτσι η έννοια αποδίδεται με

Η κυρία Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου είναι συγγραφέας. Από τις εκδόσεις Κέδρος κυκλοφορεί το μυθιστόρημά της «Ο Άγγελος της Στάχτης».

αθηναϊκής αυτοκρατορίας με την καταστροφή του 404 π.Χ. Η ιδέα της «αρχής», η υπεράσπισή της αυταρχικά ή κατακτητικά, οδήγησε τους Αθηναίους στην τελική ήττα. Γιατί, όπως τελικά διαπιστώνει ο Θουκυδίδης, η άμετρη φιλοδοξία, η έπαρση της δύναμης, ο ηθικός εκτροχιασμός του αθηναϊκού και κάθε άλλου ιμπεριαλισμού είναι αναπόφευκτο να συντριβούν. Η λέξη «ύβρις» δεν ανήκει μόνο στον χώρο της αρχαίας μεταφυσικής και ηθικής, αλλά και σε συγκεκριμένες πολιτικές διαδικασίες, σε πολιτικές αρχές, που ξεπερνούν το μέτρο του δικαίου και της ηθικής, αυτές που μελετά με το έργο του ο Θουκυδίδης για να καταλήξει στη διατύπωση νόμων και ορισμών που ισχύουν «εξ αεί».

Το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου *Η θέση του Αθηναϊκού Ιμπεριαλισμού στο έργο του Θουκυδίδη* αναφέρεται στις αιτίες του πολέμου και στην ιστορία του. Ο αθηναϊκός ιμπεριαλισμός, γράφει, εξηγεί τον πόλεμο και, ταυτόχρονα, παίζει έναν σημαντικό ρόλο στη διεξαγωγή του. Ο Περικλής δικαιολογεί την πολιτική του που είναι κυριαρχική και επεκτατική. Και η Ρομιγί επισημαίνει τις φράσεις του Θουκυδίδη, τις σχε-

τικές με το ιμπεριαλιστικό πνεύμα που επικρατούσε: «Οι δε μειζόνων τε ωρέγοντο». Και αλλού: «Τα μιν εαυτού έχει, του πλείονος δε ορεγόμενος εκών τινι επέρχεται».

Στο δεύτερο κεφάλαιο *Η μορφή του Αθηναϊκού Ιμπεριαλισμού στο έργο του Θουκυδίδη* η Ρομιγί συσχετίζει και αναλύει τα διάφορα κείμενα του έργου του, που μιλούν για την αθηναϊκή φιλοδοξία και την αθηναϊκή κυριαρχία. Αναγνωρίσιμα είναι τα στοιχεία που εμπεριέχονται στους λόγους του Περικλή και των άλλων αθηναίων αρχηγών, τονίζοντας τις λέξεις «τιμή», «λαμπρότης», «δόξα», «θαυμάζεσθαι». Η αθηναϊκή κυριαρχία πάλι αναγνωρίζεται στις λέξεις «ηγείσθαι», «άρχειν», «ξύμμαχος», ενώ ο Θουκυδίδης ονομάζει με μια λέξη όλους εκείνους που υποδούλωναν «δουλούν». Έτσι ολόκληρη η αθηναϊκή κυριαρχία γίνεται ένα όργανο που χρησιμοποιεί η αθηναϊκή φιλοδοξία και η αρχή γίνεται μια δύναμη επίφοβα στραμμένη προς τα έξω. Ως συμπεράσματα για το πώς κρίνει ο Θουκυδίδης τον αθηναϊκό ιμπεριαλισμό, η Ρομιγί επισημαίνει ότι, προβάλλοντας την εικόνα της αθηναϊ-

κής φιλοδοξίας, αναγνωρίζει και την ευθύνη της Αθήνας για την έκβαση των καταστροφικών συνεπειών του πολέμου. Και ωστόσο ο Θουκυδίδης, σημειώνει η Ρομιγί, «αγαπά τη δύναμη της Αθήνας, την εγκωμιάζει με λέξεις γεμάτες συγκίνηση». Δεν παύει όμως να κρίνει την υπερβολή ή την παρεκτροπή από το δίκαιο.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου εξετάζονται *Οι διαδοχικές όψεις του Αθηναϊκού Ιμπεριαλισμού* σε σχέση με τη γένεση του έργου του Θουκυδίδη. Το πρώτο κεφάλαιο του μέρους αναφέρεται στον Περικλή και στους περί αυτόν, στον αντίπαλό του Κίμων, στον Λυσία. Γίνεται εμβριθής ανάλυση των λόγων τους, ιδιαίτερα του Επιταφίου του Περικλή, και της στάσης που τήρησε έκαστος έναντι του συνεχιζόμενου πολέμου. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται ο Κλέων και ο ρόλος που έπαιξε στην έκβαση του πολέμου. Εμπεριέχονται *Η Αποστασία της Μυτιλήνης* και *Η υπόθεση της Πύλου*. Και περνά στο τρίτο κεφάλαιο που μιλάει για τον Αλκιβιάδη και την *Πολιτική της συμμαχίας με το Αργος*. Συνεχίζει με την *Εκστρατεία της Σι-*

κελίας και διατυπώνει τα συμπεράσματά της. «Ο Θουκυδίδης, γράφει, υπερτονίζοντας, ανάλογα με τις εποχές, πότε τα λάθη των μιν πότε την αξία των δε, δεν έπαψε ποτέ να χαράζει μια βαθιά τομή ανάμεσα στον Περικλή και τους διαδόχους του. Γιατί αιτία του κακού δεν είναι κανένας από αυτούς τους άνδρες, αλλά η πόλη», οι Αθηναίοι που ήθελαν ολοένα και περισσότερα.

Στο τρίτο μέρος εξετάζεται *Η Ενότητα του Αθηναϊκού Ιμπεριαλισμού* και η αναγωγή του σε μια γενική ιδέα. Αναλύει τον λόγο του Ισοκράτη «Περί Ειρήνης», που κρίνει τον ιμπεριαλισμό επισημαίνοντας ότι οι Αθηναίοι, έχοντας δράσει ως τύραννοι, συνάντησαν τη ωραία των τυράννων. Η αρχή τους διέφθειρε και μετά τους συνέτριψε. Το βιβλίο τελειώνει με την «ύβρι», φτάνοντας στο ορόσημο του 404 π.Χ., την τελική καταστροφή. Το 404 π.Χ. σημάδεψε την κατάρρευση του ιμπεριαλισμού και την ήττα της πόλης, στρέφοντας τη σκέψη των ανθρώπων προς την κατεύθυνση της καθαρής σκέψης, της φιλοσοφίας. Έτσι ξημέρωσε ο κατ'εξοχήν αιώνας των φιλοσόφων.